

duta a l'espatlla': amb la pronúncia dialectal de l'antic gironí *in* = *i* (testificada sobretot en el Cap de Creus, Garrotxa i punta Sud de l'Empordà; *LleuresC*, 279, 284, 303, *VidesR*, vol. 1); del cat. passà com a terme nàutic al cast. (on *ballestrinque*, *-enque*, ja es documenten un parell de vegades a mj. S. XVIII; veg. *DCEC* 1, 382 i add.); la variant castellana, potser consolidada per influència d'*estrinque* (d'origen inconnex i de sentit no molt diferent) ha passat de nou en una forma *ballestrinca* a l'ús d'alguns mariners nostres (BDC II, 9).

Balistic i *balística* [1905, Bulbena; *DOrt.*; en cast. ja 1709], que la gent sent com a derivats de *bala*, en realitat ho són del ll. *ba(l)lista* 'arma de setge'.

¹ *Waffen nach den kat. Chroniken*, VKR 1, 1928, 140-182; *Waffen nach der span. Lit.*, Hamburg, 1925, pp. 76, etc. — ² De BALLISTA ve l'aran. *barésta* (i també com a topònim), però bearnès *baleste*, prolongació de BALISTA, i ja apareix sovint així en el Cartulari d'Ossau (*valeste* el 1457, B 263, i passim).

BALMA, 'cavitat sota roca' —cova o, més sovint, mera concavitat—, antic mot comú del català i els parlars occitans, i els romànics i alemanys dels Alps, fins al Nord-oest d'Itàlia i Sud de Bèlgica; d'origen pre-romà i d'etimologia incerta, potser indoeuropea, si bé a penes és possible de precisar si es formaria en cèltic, en lígur o en sorotàptic, més aviat aquest i no el primer. □ 1.ª doc.: fi S. XIII, *Vides de Sants Ross*.

En l'ús català més corrent *balma* es diferencia de *cova* en el sentit de ser una cavitat força més ampla que fonda, sovint una concavitat no gaire profunda, protegida de la pluja per la roca que sobresurt. Però en amples sectors de les nostres muntanyes, situats en certes comarques, apareix aplicat a grans i pregones espugues, generalment de fàcil accés, on s'aixopluguen persones o caps de bestiar molt nombrosos; i en alguns punts, així com en certs textos antics, s'ha aplicat també a veritables coves, fins i tot a estretes galeries subterrànies i dirigides avall; per a distincions i repertori sinònims, *LleuresC*, 35.

Representats ja tots els matisos a les *VidesR*. P. ex., el predominant en la llengua comuna i moderna en el f° 54r2: «la *balma* en la qual fugí enfanant Jhesu-christ»; altres vegades és una fonda caverna, en forta davallada, si bé no tant com un avenc: «Sant Silvestre... en la *balma*, per 150 grazes ['esglaons'] devalà, dues lanternes ab si portant, e al drac aqueles paraules dix», f° 31v2 (PB) traduïnt «descendit in *foveam* per gradus 150» en l'original de Voràgine (ed. Graesse, p. 72). Els exs. abunden molt en aquesta obra, i fins apareix aplicat al cau d'una serp: «atrobà una gran colobra, e foràs-la ab vertut de --- oració que se n'entràs en una *balma*, axí que ja puyes no n'ixí», 67r2 (*fovea* ed. Graesse, 175.3).¹

Matís més concretat en altres textos. Més aviat sembla tractar-se de cavitats poc fondes en textos com els següents del S. xv: «la roca que fa un poch de *balma* e cau de conill», doc. rossell. de 1489 (Alart, *Inv.*,

3-22); «Sta Maria Magdalena --- solpicà a Jesuchrist que la posàs en qualque loch desert on pogués estar, e J. C. tramet-li àngels, e posaren-la en la *Balma*, que és una gran roca, e en aquella estigué 32 anys contemplant», St. Vicent Ferrer;² «Saturnus --- mostrà a --- edificar cases aquí, car dabans habitaven en *balmes* e cabanes e quoves e barraques de rama», *Sentències Morals* de princ. S. xv (*CoDoACA* XIII, 278); vegeu més autoritats medievals en els *DBal.*, *DAG* i *AlcM*.

Molt usat per Verdaguer, que més aviat li dona en general el sentit de cova fonda; veg. molts passatges de l'*Ailàntida* en *DBal.* («cascades mil esqueixen ses ones de bromera / per escalons de pòrfir i *balmes* de cristall», «cent vegades volguí recular, com qui entra en una *balma* esglaiadora, d'on ningú ha escandallat los abismes», etc.); però en la prosa més normal de gent de «L'Avenc», com Coromines o Massó i Torrents (un contrabandista «tracta de cercar una *balma* per aixoplugar-hi els paquets», *Croquis Pir.*, 52) tenim quasi sempre el sentit de concavitat sota una penya, lloc entrant sota una sortint de roca.

A la vall de Prats de Molló, de tan elevat interès per al sorotàptic, hi ha (com en els veïns fondals garrotxencs del Llierca: *Balmes d'Aüja*, cf. E. T. C. 1, 156-157), el sentit intermedi de cavitat habitable però més ampla que fonda, en dotzenes d'indrets, que duen nom propi ja des d'antic, sovint un vell nom de persona, i per tant degueren ser habitades en èpoques més o menys remotes: «ad quer de Que-Ller, ad *balmam* de Na Dorneu et ad collem de Plana Frexenosà», «del quer de Calmella --- directe ad *balma* Cerich [SIGERIK]», en el vell *Llibre Verd* de Prats de l'any 1305 (transcrit en el *Llibre Roig* de 1643, f° 80v).

L'àrea del mot, a Catalunya, s'estén a tot el territori dels Comtats i del Principat, fins a l'Alta Ribagorça, i d'allí cap al Sud, fins a l'Ebre, amb zones de gran freqüència a les Alberes i Alt Rosselló, Cadí, Ripollès, Berguedà, Alt i Baix Solsonès, Priorat, etc.: entra en terra valenciana, ja no tan freqüent allà, però hi ha l'antiquíssim Santuari de la *Balma* a Sorita, i Sánchez Gosalbo cita velles *Balmes* abans habitades tant al Sud com el vessant meridional de la Mola d'Ares, al mig del Maestrat, on hi ha les pintures rupestres de les *Balmes* del Mas del Modesto (*BSCC* xv, 360).

Més enllà el mot és també més o menys usat a Mallorca (amb poc arrelament en el terrer, *AlcM*, § 2) i ja no ho és, més cap al Sud, en el Continent; però que degué haver-hi existit en altre temps, amb més o menys vitalitat, ho indica el vell compost *sospalma*, resultant de l'ensordiment de la *b-* per l'acció de la forta combinació consonàntica final del prefix *sots* SUBTUS: *sospalma* se sent molt en el Sud i en el Nord del País Valencià, a les muntanyes veïnes a Castelló de la Plana, després a les serres de Vallidigna, Gandia i Marina de Callosa i Alacant.³

Preciso alguns detalls de forma i de sentit, segons els materials recollits en enquestes de l'*Onomasticon* *Cat.* La pron. *báuma* és la més estesa. Però no en ter-